

soudruhu Urxovi, je fakt, že pokrokové kulturní statky se vyvíjejí v posledním období kapitalismu na dvou kolejích: v prvcích třídně bojovné kultury proletariátu, který osvobozuje všechno pokrokové uvnitř měšťácké kultury z nikdy nechybějících pout a zfalšování — váhavě a v malém měřítku před uchopením moci; v mohutném rozmachu pod diktaturou proletariátu, za které kulturní výstavba právě teprv stojí ve službách třídního boje, která tehdy však je výstavbou socialistické společnosti:

„Nepotřebujeme kulturu kvůli kultuře, potřebujeme kulturu, která nám zajišťuje rychlý pokrok socialistické výstavby, kulturu, která opatří zaostalého rolníka zbraní vědy, která mu umožňuje, aby mohl vítězně bojovat proti škůdcům a podobným zjevům v zemědělství. Tvořte více vědy, více techniky na poli zemědělství a my, tak bohatá země, se zbavíme brzy všech těžkostí.“

Kavkazský delegát Andrejev na XVI. sjezdu VKP(b).

Pavel Reiman: NÁŠ BOJ NA KULTURNÍ FRONTĚ

(Příspěvek k anketě Kultura a fašismus)

Byla to zásluha redakce Tvorby, že v posledních týdnech vyvolala anketu „Fašismus a kultura“. Účast celé řady soudruhů na této anketě dokazuje, jak živý je nyní zájem o kulturní úkoly proletariátu a že je nutno dát bezpodmínečně všestrannou odpověď na všechny otázky, které se dotýkají vývoje proletářského kulturního hnutí v Československu. Nesmí nás nikterak mýlit, že na začátku přitom vyvstává řada nejasností v posuzování proletářských kulturních problémů. Byl by to div, kdyby v Československu, kde ideologické otázky třídního boje dosud jen v docela nedostatečné míře byly objasněny, panovala v otázce kultury hned od počátku sto-procentní jasnost. Z tohoto hlediska musíme také posuzovat takové články jako článek soudruha Spitzera v Tvorbě, který sice rozvinul celou řadu chybných názorů, přičemž však musíme uznat snahu, posuzovat kulturní otázky z hlediska politického boje dělnické třídy. V této snaze zašel soudruh Spitzer dokonce tak daleko, že přehlédl nutnost zvláštních bojovných forem na kulturní frontě, ačkoliv v praxi v hnutí dělnických divadelníků vynakládá veškerou námahu, aby tuto myšlenku prosadil. Kritika soudruha Urxe o tomto článku byla proto, pokud se týče jeho obsahu, v největší části správná (kde se dopustil soudruh Urx omylu, o tom ještě bude zmínka). Nesmíme ale přitom zapomenout, že ještě před sotva dvěma roky proletářské divadelní hnutí plulo úplně

v měšťáckých vodách, že to „proletářské“ divadlo u nás bylo jen špatným vydáním měšťáckého divadla a že teprve prací skupiny proletářských režisérů, která byla organizována soudruh Spitzerem, byly otázky proletářského třídního boje na této frontě rozvinuty. Proto kritika soudruhů, kteří na této frontě pracují, má být vedena s největší vážností a snahou těmto soudruhům jejich chyby objasnit, je získat a přesvědčit. Jen tímto způsobem je možno posuzovat chyby soudruha Spitzera, přičemž ovšem nesmí být zamlčeno, že tyto chyby, kdyby se vyvinuly v linii proletářské kulturní politiky, musely by být co nejostřeji potírány. Aby tyto chyby byly objasněny, budiž dovoleno uvést zde nejprve několik principiálních otázek proletářské kulturní politiky a obzvláště leninské stanovění otázek.

Při projednávání otázek proletářské kultury musel soudruh Lenin právě tak jako v politickém boji vést boj na dvě fronty. Na jedné straně trockistická úchylka, která vedla v otázkách proletářské kultury k úplné likvidaci proletářského třídního stanoviska, na druhé straně pak proti chybám skupiny Proletkultu se soudruhem Lunačarským v čele, která chtěla proletářskou kulturu úplně odvrátit od využití cenných částí měšťácké kultury.

Pokud se týká trockistického stanoviska v otázce proletářské kultury, je pro ně charakteristické to, že Trockij úplně popírá možnost proletářské kultury, jako se to stalo např. v jeho spisu *Literatura a revoluce*. V tomto spise vyjádřil se Trockij v tom smyslu, že proletariát, pokud vede politický třídní boj, není schopen vyvinout nové formy kultury, protože třídní boj mu nedává pro to žádného času. Nová kultura může vzniknout teprve tehdy, když proletariát vybudoval socialistickou společnost, když již nepotřebuje bojovat, ale pak to nebude také žádná proletářská kultura, nýbrž socialistická kultura. Chybnost trockistické ideologie, která je na poli proletářského kulturního boje přímo likvidátorská, lze velmi lehko pochopit. Proletariát je při svém třídním boji nucen reagovat na všechny formy třídního potlačování ze strany buržoazie. Pokud trvá

kapitalistické třídní panství, spojuje buržoazie s hmotným potlačováním vždy také duševní potlačování, neboť všem kulturním institucím, jako škole, divadlu, kinu atd., dává měšťácký, reakční třídní obsah. Proletariát nemůže se vzdát toho, aby objasnil třídní charakter měšťácké kultury, nemůže se vzdát (protože je bojující třídou) toho, aby na poli školy, umění, literatury atd. postavil proti měšťácké kultuře svou revoluční kulturu. Je-li to nemožno již tehdy, když vládne ještě buržoazie, tím méně je to možno, když proletariát se stal vládnoucí třídou. Neboť pak jde přímo o to, lidstvo a obzvláště dorůstající generaci vychovat v novém duchu, v duchu socialistické výstavby, což je ovšem možno jen tehdy, jestliže proletariát, který dobyl moci, dá škole, literatuře, umění nový třídní obsah. Proletářská diktatura rozšiřuje tedy zárodky a počátky proletářské kultury, které vznikají již v periodě buržoazního třídního panství, a rozvíjí na všech polích kulturní práce novou ideologii. Tato proletářská kultura je školou socialismu, ale není nepochybně ještě žádnou socialistickou kulturou, která se může vyvinout, teprve když panství proletariátu svedlo boj za odstranění všech třídních rozdílů. Teorie trockismu je tedy na poli proletářské kultury právě tak kontrarevoluční a likvidátorská jako v politice.

Jak daleko se však vzdálily názory soudruha Spitzera od takového stavění otázek? „Nesmíme,“ píše soudruh Spitzer, „krátce řečeno, za žádných okolností stavět »kulturní frontu«. V době, kdy hospodářské boje bez výjimky jsou zároveň politickými boji, v době, kdy hospodářská fronta absolutně srůstá s frontou politickou, nesmíme připustit postavení nové, třetí kulturní fronty.“ U soudruha Spitzera je tu podobná myšlenka jako u Trockého. Když proletariát vede svůj politický boj, nemůže současně vést kulturní boj. V tomto pojetí je myšlenka tato falešná, právě tak jako je falešná myšlenka, že hospodářská fronta srůstá s frontou politickou. V Komunistickém manifestu je velmi jasně řečeno, že každý třídní boj je bojem politickým. Co to znamená? To znamená: když proletariát vede nějaký boj o hospodářské otázky úplně důsledně, pak mění se

boj o nejbližší hospodářské zájmy v boj politický. Právě tak na kulturní frontě. Jestliže, řekněme, proletářští bezvěrci objasňují masám, že není žádného milého pána boha, pak je to sice kulturní práce, ale nemá nic společného s třídním bojem, neboť tento názor mohou zastávat také měšťáčtí volnomyšlenkáři. Třídní charakter dostane boj proti náboženství a pojetí boha teprve tehdy, když bezvěrci důkaz nesprávnosti náboženské ideologie spojí s důkazem, že náboženská ideologie je nástrojem v rukou buržoazie k potlačení proletářského třídního boje. Na tomto příkladu vidíme dvojí: Především vidíme, že boj na kulturní frontě je teprve tehdy třídním bojem, když ho spojíme s otázkou boje proti třídnímu potlačování. Za druhé ale vidíme, že boj proti náboženství nebo proti měšťáckému divadlu, měšťácké škole atd. je zvláštní formou třídního boje, kterou nelze s ostatními formami třídního boje strkat do jednoho pytle. Soudruh Spitzer chtěl bojovat proti těm proudům na proletářské kulturní frontě, které vyúsťují k oddělení kulturního boje od politického třídního boje. Avšak přitom argumentoval tak nešťastně, že se přiblížil trockistickým tezím, jako by nebyly nutné zvláštní formy proletářského boje na kulturním poli.

Jestliže poukazujeme na tyto chyby soudruha Spitzera a na jejich příbuznost s určitými názory trockismu, neznamená to samozřejmě nikterak, že bychom chtěli pokládat soudruha Spitzera za trockistu. Neboť on ze svých předpokladů činí zásadně rozdílné závěry. Trockij, který popírá možnost proletářské kultury, činí z toho závěr, že strana nemá na kulturní vývoj vykonávat nijakého vlivu. Pole literatury a umění je, psal Trockij, polem, na němž strana nemůže rozkazovat. Trockij pokládá tedy kulturní otázky za záležitost, která s třídním bojem ani za mák nesouvisí. Naproti tomu zdůrazňuje soudruh Spitzer nutnost skutečnosti kulturní reakce využít k posílení proletářského třídního boje a komunistické strany. Právě tento moment v článku soudruha Spitzera ukazuje, že nedomyslel do konce, k jejím konečným důsledkům falešnou teorii, z které vychází, teorii, podle které nesmí být utvořena

samostatná kulturní fronta, protože politický boj je nejdůležitější záležitostí proletariátu. Důsledkem toho je, že soudruh Spitzer na jedné straně odmítá tvoření kulturní fronty, ale na druhé straně vypracovává s velkou ostrostí otázku tvoření proletářské kultury. Neuznává nutnost kulturní fronty, ale uznává nutnost proletářské kultury. Ovšemže omezuje tuto proletářskou kulturu již napřed na projednávání otázek hospodářského boje:

„Je získání rozhodující většiny dělnické třídy možné? Je možné, ale jen přes denní požadavky dělnické třídy. V době hospodářské ofenzívy kapitalistů na hospodářském poli. Co dělat? Veškeré kulturní pracovníky přeskupit na hospodářskou frontu.“

Takové pojetí našeho boje za denní požadavky a takové pojetí proletářských třídních úkolů je nesprávné. Přirozeně nesmí se proletářští kulturní pracovníci nikdy vzdát toho, aby také stavěli otázky hospodářského boje dělnické třídy. Domyseleme však tezi soudruha Spitzera důsledně do konce. Pak by se měli například proletářští bezvěrci omezit na to, aby poukazovali na úlohu církve v hospodářských bojích dělnické třídy, sbírat, řekněme, materiál o takových případech, kdy z kazatelen je propagováno stávkokazectví atd. Nelze popírat, že proletářské bezvěrecké hnutí musí se zabývat i takovýmto proletariátu nepřátelským vystupováním církve, ale omezování se na tyto čistě hospodářské otázky, přeměna protináboženského boje na čistě hospodářský vedly by přirozeně nikoliv k rozšíření pole působnosti proletářských bezvěrců, nýbrž nutně k jeho zúžení. Právě tak u divadelnických organizací. Samozřejmě nemůže proletářské divadlo přejít bez povšimnutí denní bezprostřední zájmy proletariátu. To však nemůže v žádném případě znamenat, že bychom předem proletářské divadelnické hnutí omezovali jen na tyto úkoly. Proletářský třídní boj není hospodářským, nýbrž politickým bojem, a proto omezování proletářského kulturního hnutí na hospodářské

otázky by bylo škodlivé. Proto také požadavek přeskupení všech kulturních sil na hospodářskou frontu je falešný.

Tato nejasnost povstává z neporozumění podstaty proletářské kultury a kultury socialistické, která se z ní vyvíjí. Proletářská kultura, jak si ji představuje soudruh Spitzer, by byla nevýslovně chudá a bezobsažná, byla by mnohem chudší a omezenější než kultura měšťácká. My si ale představujeme proletářskou kulturu tak, že bude tisíckrát bohatší než kultura měšťácká, protože tato je kulturou třídy odsouzené k zániku, kdežto proletářská kultura je kulturou třídy, která svým vlastním osvobozením celé lidstvo osvobodí ze jha třídního panství. Poněvadž ale proletářská kultura bude mnohem bohatší a všestrannější než měšťácká, nejen všechny ony hodnoty, které byly vytvořeny v předcházejících dobách lidského kulturního vývoje, podrží, ale ona je dále rozvine.

Právě v tomto bodě vedl soudruh Lenin svůj boj proti ideologům Proletkultu. Ideologové Proletkultu, proti nimž soudruh Lenin v letech po ruské revoluci bojoval, chtěli vytvořit proletářskou kulturu prostou takřka ode všech vlivů. Proletkult, který byl vybudován soudruhem Lunačarským, měl v Sovětském svazu tvořit stát ve státě, proletářská kultura a umění měly se vyvíjet bez nejužšího spojení s ostatními větvemi socialistické výstavby. Proletkultníci chtěli čistou, neposkvvrněnou proletářskou kulturu, která by neměla nijaké spojitosti ani s aktuálními denními problémy třídního boje, ani spojitost s měšťáckou kulturou minulosti. Nepochopili, že proletářská kultura se může jen tehdy vyvíjet, jestliže využije veškerých cenných vymožeností kultury dřívějších dob. Proti takovému chápání proletářské kultury musil Lenin vést ostrý boj. Pojednal o této otázce velmi zevrubně ve své řeči na třetím kongresu ruského Komsomolu. Mluvil v této řeči o vzniku marxismu, proletářské vědy:

„Příklad, jak komunismus vznikl z celku lidského vědění, tvoří marxismus. Vy jste jistě četli a slyšeli, jak komunistická teorie, komunistická věda, která byla založena hlavně Marxem, jak toto učení marxismu přestalo být dílem jednoho, byť

i geniálního socialisty 19. století, jak toto učení se stalo učním miliónů proletářů v celém světě, kteří toto učení používají ve svém boji proti kapitalismu. A když se postaví otázka: Jak to bylo možno, že Marxovo učení mohlo získat pro sebe srdce miliónů a miliónů nejrevolučnější třídy? — pak je možno na ni odpovědět: To bylo možno, protože Marx se spoléhal na pevný základ lidského vědění, jehož bylo dosaženo za kapitalismu, protože studoval vývojové zákony lidské společnosti a poznal nevyhnutelnost vývoje kapitalismu v komunismus, především ale proto, že přinesl tento důkaz na podkladě nejexaktnějšího, nejhlubšího a nejzákladnějšího studia této kapitalistické společnosti a úplného ovládnutí veškerých výsledků tehdejší vědy.“ Tento příklad vzniku marxismu použil Lenin k odpovědi na otázku, jak se má vyvíjet proletářská kultura:

„Bez jasného úsudku, že jen přesnou znalostí kultury, která se vytvořila během celého vývoje lidstva, jen přepracováním této kultury může být vybudována proletářská kultura — bez takového úsudku tuto úlohu nerozřešíme. Proletářská kultura nepadne z nebe, není žádným vynálezem lidí, kteří se označují jako odborníci pro proletářskou kulturu. To je všechno nesmysl. Proletářská kultura bude výsledkem zákonného vývoje onoho celku poznatků, jichž lidstvo dosáhlo pod tlakem kapitalistů, velkostatkářů a byrokratů. Všechny tyto způsoby a stezky vedly a vedou k proletářské diktatuře právě tak, jako Marxem přepracovaná politická ekonomie nám ukázala, kam musí vést vývoj lidské společnosti, a přivedla nás k přechodu k třídnímu boji, k počátku proletářské revoluce.“

Jak máme tomuto pojetí Leninovu rozumět? Proletářská kultura jako nejvyšší forma kultury uvnitř třídní společnosti musí si přivlastnit všechny výsledky buržoazního kulturního vývoje. To ovšem neznamená, že jen jedinou minutu se vzdáme toho, upozorňovat masy na omezený měšťácký, třídní cha-

rakter této kultury, to neznamena, že se vzdáme svého kritického stanoviska k měštácké kultuře. Měštácká kultura je plná rozporů: Pokud znamená kapitalismus historický pokrok proti předcházejícím formám společnosti, vede také k vývoji kultury a ideologie. Přesto však stále zachovává kultura svůj omezený třídní charakter. Kapitalismus může rozvinout dále kultura jen tím způsobem, že současně zesiluje její jednostranný, omezený třídní charakter. Proto také spor mezi soudruhem Spitzerem a soudruhem Urxem o otázku, zda kapitalistická kultura je prolhanější nebo pravdivější, byl veden na úplně falešné a abstraktní linii. Měštácká kultura a ideologie musí být prolhaná a nepravdivá, protože je omezenou třídní kulturou, jejíž vývoj je diktován třídními zájmy buržoazie. To však nikterak nevyklučuje, že vyvine určité prvky, jichž i příští socialistická kultura může použít. Z tohoto stanoviska je také následující polemika soudruha Urxe proti soudruhu Spitzerovi nesprávná, protože otázku zatemňuje:

„Skutečnost je ovšem taková, že kultura se stala skutečně pravdivější, ačkoliv se už nepálí čarodějnice. Naše poznání se může jen stále více přibližovat k objektivní, absolutní pravdě.“

Toto platí pro proletářské poznání, ale ne pro měštácké poznání, které proto nemůže být „pravdivé“, poněvadž ve svém vývoji je nevyhnutelně spoutáno a omezeno svým třídním charakterem. Buržoazie může sice nakupit poznatky a kulturní hodnoty, jichž proletariát musí používat, ale nemůže se stát nikdy opravdovou kulturou, tj. takovou kulturou, která vědomě poznává skutečné spojitosti historického a kulturního vývoje. Tuto otázku soudruh Urx také zatemnil. Nepochybně ale také v této otázce je větší nejasnost na straně soudruha Spitzera, který byl sveden názorem na reakční třídní charakter měštácké kultury k tomu, že vyvozoval z toho podobné závěry jako proletkultníci, proti jejichž teorii soudruh Lenin bojoval. Tak píše soudruh Spitzer:

„Především je nutné postavit čínskou zeď mezi měštáckou a proletářskou kulturou. Je nutno dát měštáckou kultura do karantény, aby se nedostala k dělníkům. Je nutný do všech důsledků provedený bojkot měštácké kultury, měštácké metody hodnocení.“

Bojkot měštácké kultury je prázdnou frází, neboť především musí proletariát, jak jasně dokázal Lenin, využít všech cenných kulturních vymožeností třídní společnosti, za druhé ale je bojkot sám o sobě nesmyslem. Proletář naráží krok za krokem na měštáckou kultura. Chodí do biografu, vidí měštácké kýče, dostává měštácké noviny, je nucen chodit do měštácké školy atd. Bojkot měštácké kultury je právě tak nesmyslnou a bezobsažnou frází jako řekneme výzva k proletářům, aby bojkotovali kapitalistické zboží na trhu. Místo vést boj proti měštácké kultuře, objasňovat proletářům krok za krokem její třídní charakter, osvobodit je od vlivů této reakční kultury, místo toho prázdná fráze o bojkotu měštácké kultury. Tak není možno organizovat proletářský třídní boj na kulturní frontě.

Čtenáři zajisté prominou, že jsme ve spojení s teoretickými nejasnostmi, které se v diskusi o fašismu a kultuře ukázaly, zevrubně objasnili základní leninské stavění otázek, leninskou teorii v kulturních otázkách. Při těchto nejasnostech je objasnění teorie proletářské kultury nutným předpokladem správné praxe proletářských kulturních organizací v Československu. V dalším průběhu diskuse bude každopádně možno osvětlit tuto bezprostřední, praktickou stránku proletářské kulturní práce.